

Halászi Aladár szonettjei a Jóna András Múzeum Irodalmi Gyűjteményében

Halászi Aladár – D. Rác Magdolna

Bevezetés

A szerző neve bizonyára ismerősen cseng irodalombarát olvasóink fülében. Nem véletlen, hiszen a 2010-ben napvilágot látott évkönyvben mutattam be Halászi Aladár tanár-író életútját (Rác 2010.). Ő az a fáradhatatlan alkotó, aki napjainkban is töretlen munkakedvvel dolgozik, és kéziratait a Jóna András Múzeum Irodalmi Gyűjteményének ajándékozza. Folyamatosan érkeznek tanulmányainak, publicisztikájának, verseinek, haikuinak, aforizmáinak kéziratjai.

A versek között szép számmal szerepelnek szonettek. Azon szerencsés helyzetben vagyunk, hogy közöttük számos még meg nem jelent mű is akad. A másik ritka szerencse, hogy alkotójuk gondolataival fűszerezve adja át ezeket az írásokat. Nem mindennapi dolog, hogy maga a költő villantja fel műve születésének ihlető gondolatait, érzéseit az olvasó előtt.

Halászi Aladár szonettjei a hagyományos formákat követik. Az irodalmi alkotásokban a szonettformával először a XIII. század első felében találkozhatunk, „atyjának” azonban a XIV. században alkotó olasz Francesco Petrarcat tartjuk. A petrarcai szonett két négysoros, illetve két háromsoros versszakra (tercinára) tagolódik, rímképlete *abab abab cdc dcd*. A XVI. században Pierre de Ronsard francia költő e formához tartozó költeményeit *abba abba ccd eed* rímképlettel írta. A szonettek másik klasszikus mestere az angol William Shakespeare, aki változtatott a rímek sorrendjén – *abab cdcd efef gg* –, valamint tagolásán is: csak a két utolsó, egymással összezsengő sort írta külön szakaszba, kiemelve ezzel a csattanószerű lezárást. Minden későbbi, a hagyományokat megtartó újítás a petrarcai vagy a shakespeare-i szonettek mintájára vezethető vissza. (Vö. KOVÁCS–SZERDAHELYI 1992.).

Az első szonett, amelyet Halászi Aladártól olvastam, a Válás című volt. Így ír erről a művéről:

Válás: Meg nem élt, de szomorúan elképzelt fájó érzésfajta vonul végig az elégián, amelynek a végén sincs megkönnyebbülést, enyhülést hozó lezárása. A negatív töltésű szavakkal még a pozitívak sem állnak szemben, hiszen nem kioltják egymás érvényét, hanem a negatív tartalmat mélyítik: ott maradunk, bár vár a végtelen; fázva, éhezve a gazdag határban; a közös út elfogyott stb. Az élet minőségét végképp rontó érzelmi állapot lírába kívánczok, és fokozza az együttérzést a szomorú sorsú embertársainkkal.

Válás

*Köztünk szájról szájra vándorol a csönd,
Mint az út előtti csók, ha búcsúznak.
Szívünk hangtalan jelezve még kicsöng,
Ám válnunk kell, elfogyott közös utunk.*

*Nem láttuk korábban, sorsunk merre tart,
Hát átléphetünk fájó múltunk falán,
Lelküink boldogságra lelni így akart.
Békéd megtalálad nélkülem talán...*

*Ám ha mégse lesz nyugalmunk egyedül,
Emlékekből épült várunk is ledül.
Ott maradunk a magányban védtelen,*

*Mint anyját vesztett két árva madárka,
Fázva, éhezvén a gazdag határban,
Bár vár rájuk sürgetőn a végtelen.*

Az irodalmi alkotásokban az egyik legnagyobb dolog – a gyönyörködtetés mellett –, hogy mindenki számára más érzelmet közvetítenek. Ezt a szonettet elolvastva az alábbi gondolataim ébredtek: az első versszakban a szájról szájra alliterációval, figura etymológicával a vándorló csönd akár a búcsúzás csókja is lehetne. Ám a költő hasonlata cáfolja. Nem a csók csöndje ez, hanem a még kimondatlan búcsúzásé. A szív hangtalan dobbanása az elmúlt boldogság szimbóluma, mely hangtalanságot bravúrosan oldja a váratlanul, élesen ható kicsöng igével. Az elfogyott közös út a szerelem vagy csupán a kapcsolat végét jelképezi?

A második strófában tagadással indít a költő. Elgondolkodtatja az olvasót. Vajon tudja-e valaki, bárki, merre kanyarodik élete ösvénye? Meddig vihetnek a közös utak? A szerelemből épített falakat nem csupán a boldogság erősíti, hisz ez az érzés is tartogat fájdalmat. Ha már több a fájdalom, mint a boldogság, amelyet egymásnak adni tudnak, a lélek menekül. Az a lélek, amelyik öszintébben szeret. Hiszen az igazi szerelem önzetlen. Szeretlek annyira, hogy elengedlek. „Békéd megtalálad nélkülem talán.” A „talán” szó elbizonytalanít, és felmerül a kérdés: jól teszem-e, ha utadra bocsátalak?

Ez a kettősség mutatkozik a harmadik versszak első sorában. Egy szerelem nem ér véget a szakítással. Olyan mély és megrázó ez az érzelem. A valódi szerelemmel ritkán találkozik földi halandó. Talán ezért nem múlik el soha. Akkor sem, ha az „emlékekből épült vár fala ledül”, hiszen ha elmúlt, nem éreznénk a veszteséget, a magányt.

Az utolsó versszakba áthajló hasonlat túlmutat az egyszerű veszteségen. Az anya szó az örökké összetartozás szimbóluma. Őt elveszíteni mindennél nagyobb fájdalom. Az árva madárka metafora a fázva, éhezvén határozói igenevekkel csak fokozza az ellentétet a magány érzése és a magukra maradtak előtt álló lehetőségek között. A seb mély és friss, a veszteség óriási. Az idő gyógyítja a sebeket, de a szerelem örök. Akkor is, ha olyan szerencsés valaki, hogy még egyszer rátalál. Minden szerelem más, egyedi és megismételhetetlen.

A vers formája szonett. A petrarcai hagyományokat követi rímképletével: *abab cdcd eef ggf.*

Halászi Aladár szonettjei a költő gondolataival

Melletted: Egyféle ellentétes tartalmú szonett a Válással. Az összetartozást, összekapaszkodást az élet viharában, az elmúlás közeledtével is az egymásra figyelést tartja a legbiztosabb örömforrásnak. A hála ezért az élethelyzetért egyenlő mértékben száll a kedves és az égiek felé. A csendes, de tartós öröm szelíd hangjai szólalnak meg benne, a válás kizárása az életrajzból fogalmazódik meg a leghangsúlyosabb helyen, a végén: „Mert nem hagyjuk magunkat bús egyedül.”

Melletted

*Melletted az se fáj, hogy múlik az év,
Mert végtelenre nyúlt a perc s az öröm.
A két karod védett öböl, biztos rév,
Öledben nyert nyugalmam megköszönöm.*

*Mért botlottál belém, ha fölemeltél?
Hagyhattad volna, hogy rám találjon más.
Mosollyal mért mosdattál, mért becéztél?
Mért jobb veled az ima s a káromlás?*

*Vagy így rendelték el nekünk az égben,
Legyen minden múltó percünk Éden?
Mindig hallják ott: hálám érted zendül,*

*De csak a szív hangján száll elébed,
Belőle már nem válik soha vétek,
Mert nem hagyjuk magunkat bús egyedül.*

Merengés: Minden emlékezésbe a pillanatnyi hangulathoz igazodó elemek vegyülnek, és minden pillanatnyi hangulat visszavezethető ahhoz az érzelmehez, gondolathoz, amely leginkább hatalmában tartja, foglalkoztatja az embert. A merengés egyféle időutazás mind a múltba, mind a jövőbe, de a jelenben indítjuk az időgépet. Mi másra gondolhatnánk idősebb korunkban, mint az ifjúságra? Ott, akkor mit találhatunk legelőször? A szerelmet, legalábbis az emlékét, amely elandálít, széppé teszi a merengést lélekben, a külső környezetében, a gondolatokban, érzésben egyaránt. Ehhez az esti órák a legjobbak, amikor már nem a színek, formák uralják a képet, hanem a fény, árnyék, a repülés térben, időben akadályok nélkül, mint a tündérmesékben az ember ősi vágya szerint.

Merengés

*A nap lement, a jó hold is fogytán,
borongó csillagarc tükröt keres
a lomha felhő tiszta ablakán –
sugár kötélén ringva függ az est.*

*Behúnyt szemembe szűrva ég e fény.
Lebegve tétován feléd megyek,
nem állhatnak közénk magas hegyek,
folyón is átvezetsz, te tünemény.*

*Múltunk felé kanyargó útra lelsz,
hiába szólok, várj meg, nem felelsz.
Felhők fölé is szállok utánad,*

*hol földereeng szerelmes ifjúság,
közös fánkról fürtös virágú ág...
A fényed vesd reánk, ne az árnyad.*

Féltékenység: Az egyik legősibb emberi rosszérzés, amely akár betegséggé is átlényegülhet. Az esetek többségében félreértés, tévhit munkál a magát becsapottnak, rászédettnek érzőben, amely idővel nemcsak a józan ítélőképességét kezdi ki, de elveszítheti a hétköznapi egyszerű, normál esetben soha nem tévesztett cselekvésének irányát, sorrendjét is stb. Ha mégis van ok rá, akkor a lelki, erkölcsi veszteség érzése táplálja a megjelenésében nem sokban különböző viszonyulást a másikkal. Így okkal, ok nélkül egyformán emészt a féltékenység. A szonettformába öntött fájdalom mintha nem engedné önmagán túlterjedni a rosszérzést, tizennégy sorral lezárja. Igaz, egy félreértés újra elindíthatja a lélekölő önemésztést...

Féltékenység

*Másként ejtetted azt a szót: szeretlek,
Ajkad alig nyílik a búcsúcsókra,
Egy pillanatra nézel csak szemembe,
Nem futja mostanába 'kedves szókra.*

*Idézném legszebb napjaink emlékét...,
De jön vele egy kép, ölel a másik...
Nem hallom tisztán a madár énekét,
Hangja fülemben rúg bogárként mászik.*

*Beteggé tett a gondolat felőled,
Nem bírok elbújni sehogy előle.
Győzz meg, csak álmodtam rólad a rosszat,*

*Ne kelljen kétellyel szívemben élnem,
Lényed a semmi ürre fölcserélnem,
Nyugton tölthessem rövid élethosszam.*

Nézz fel az égre!: A legősibb költői eszközök vonulnak végig a versen egy érzelm párhuzamként, egyféle szemléltetés céljából: a Napnak van saját fénye, tőle kapja a Hold, amely a szerelmesek esti találkozáját diszkrétan világítja meg. A nap felé csak egyik oldalát fordítja, mint a szerelmes, aki mindig a párja felé néz. Így már egyszerűen ki is teljesedik a képben a párhuzam, hasonlat,

azt a tényt erősítve, hogy a másik nélkül nincs értelme az életnek. Az űr hideg sötétje és a Föld kékje ellentétpár, mint a Nap és a Hold vagy éppen a Föld és a Hold. A megtett körök az égítetek esetében a szerelem érzésének párhuzamai, vagyis a vonzás, el nem engedés, az örökké összetartozás sejtetése, amely ha sérülne, kozmikus katasztrófa lenne, amely miatt hullathatunk könnyet.

Nézz fel az égre!

*Nézz fel az égre! Lassan telik a hold,
szerelmeseknek bánatos lámpása.
Fényt csak naptól kap szomorú arcára,
így látni: egén boldogabb ő sem volt.*

*Útját a föld körül keringve rója,
mindig csak erre nézve, mint én feléd,
a bánat sűrű könnye hullik eléd.
A kör s a könny szívünk közös adója.*

*Jöhet ősz, tél, tavasz, múlhat ezer nyár,
maradhat akár mindig zöld a határ,
ha mint holdra a nap, nem vetnél rám fényt.*

*Dermesztene az űr hideg sötétje,
nem szárítná föl könnyem bolygóm kékje,
mert elveszíteném végképp a reményt.*

Csak egy szál virágot: Ez is elégia. Sorra veszi az ünnepeket, amelyeken virágot kaphatunk: névnap, születésnap, a végén a sír... Ha természetes is az elmúlás, mégis szomorú, hiszen az elválást hozza magával. Idős korban gyakran idézzük föl magunkban ezt az élethelyzetet, amelyet többnyire csak egyféleképpen válaszolunk meg, élünk át: szomorúan, megkönnyezve a régi, szebb időket, amelyek minden tekintetben ellentétben állnak öregkori érzelmeinkkel. Mindezen már a virág sem segít. Mindegy az is, hogy eleven vagy hervadt. Az elmúlásé az is.

Csak egy szál virágot

*Hozz egy szál virágot, lássam, hogy szeretsz!
Mint a vér, sötét bíbor legyen szirma,
Illata estére meghívót írna,
Bársony levelén érezném, nem feledsz.*

*Névnapomra is hozz egy szál virágot,
Hadd legyen rá büszke, tiszteled nevem,
Melyre mindig fényt vetett a szerelem,
Úgy öleltem át vele a világot.*

*Hozz egy szál virágot, újjászülettem,
Régi napja óta megöregedtem.
Egy szálat hozz, és csak tedd a síromra.*

*Hervadt? Nem baj, így múlik minden élet,
Fájó könnyekkel kelek már birokra,
Mert boldogságom lassan semmivé lett.*

Elmentél...: Sajnos szomorúan friss és megélt élmény a vers alapja, megszületésének oka. Anyám, apám, majd testvéreim közül négyen mentek el korábban, de másfajta bánatban hagytak itt, mint a feleségem ötven év után, éppen a születésnapomon. Igaz, a közös nevező maga az elmúlás, amely egyféle bizonyítéka is annak, hogy éltek, és én velük boldogan. Kiapadnak az örömök forrásai, amelyeknek csobogó hangjait csak emlékezetből – abból is alig – tudjuk fölidézni korábbi életünkből. Így maradnak a most már megindító apró mozzanatok, amelyekhez erősen ragaszkodunk, el ne vegye azt is a rút, zord idő. Földrétékelődik a gyöngyvirág, az azt csodáló mozdulatlan-ság, amely örökre abban az állapotában marad, legalábbis az emlékeinkben.

Elmentél...

*Most mentél el, mikor minden virágzik?
Harsány madárdal szól, s te elnémultál.
Hamvad a könnyemtől sóként elázik,
Szeretni, szenvedni örökre múltál.*

*Kakukkok ígértek még számos évet...
Nem tartott vissza kertünk gyöngyvirága,
Pedig szeretted... Fekve, mint kéve,
Nézted, hogy nő levéllel zsenge ága.*

*Körülleng most is illata, nem érzed,
Piciny fehér virágát meg se nézed,
Csak fekszel mozdulatlan a tavaszban.*

*Síri virágok közt jársz égi berket...
Ha támadhatna vágyad, s hozzám kerget,
Mennénk együtt tovább égi harasztban.*

Szülőfalum: Több magyarországi helység büszkélkedhet jeles királyokkal, történelmi eseményekkel, mégsem annyira sokan, hogy a szabolcsiak dicsőségéből e téren valamit is lecsíphetnének. Nem véletlen a megyének is nevet adó kis falu, Szabolcs hagyományt teremtő, Szabolcs Vezér és Szent László kultuszát növelő törekvése, hisz' a dicső múltra épülő jövő már csak annál fogva is szebb, ha van valami pozitív, szilárd oszlopa történelmének, amely miatt nem olvadhat bele a múlt mocsaras, a feledésre bízott ingoványába. A történelmi hősök emlékének fénye tehát messzire, a jövőbe is világít, láttatva, merre és hogyan kell haladnunk.

Szülőfalum

*Szabolcs! Emlékezésre hív a neved.
Erőt remélek, fényt a messzi múltban.
Igaz legenda szőtte történelmed,
Rajta merengek fájón, visszahulltan.*

*A szívem dobbanása mintha mérné
A várépítők döngölő ütését,
A nagy királyt, ahogy jó Istent kérné,
Sikerrel áldja országát, gyűlését.*

*Kardok, kaszák nyelétől kérges kézzel
Megtartottuk falunk munkával, ésszel.
Most csak a fény felé vehetjük utunk,*

*Jövönkbe, mint ezer éve, reménnyel,
Mit nem hagy el sosem nemes erénnyel
Csillag ragyogású, dicső, nagy múltunk.*

Ide születünk: Hol hadak vonultak hajdan, ott a jövő találta magát a jelen és a múlt iszapjába ragadva, mint az ágyúkerék az úttalan táj sarába süllyedve. A lélek épp e sárból dobbantva akar és tud is fölemelkedni, vágyva egy élhetőbb világba. Hívják, utat mutatnak a fények, amelyek nem a Tisza vonalát követik. Itt mégis hevül a lélek, mert erősebb parancs izzítja, mint amely csábítaná: itt maradj, ez a hazád, amelyért sok hős ontotta véréét, mint Petőfi is.

Ide születünk

*E sík vidék harcoknak helye volt,
Ágyút, lovat nem fogta vissza hegy,
Csak tél sara, fagya ragadta meg.
Kaján mosollyal nézett le a hold.*

*Mégis magasra száll a lélek itt,
Vágyak terhét röpíti messzire,
Legszebb álmát nem hagyja senkire
Követve más vidékek fényeit.*

*A sár volna szép, nem a levél?
Nem a mézillatú barackvirág?
Nem is a Tisza-parti barkaág?*

*Mi adja itt a léleknek hevét;
„e helyt maradj meg!” ős üzenetét?
Miért imádjuk úgy Petőfi nevét?*

Téren és időn (át)folyó: Miként a németeknek a Rajna, az egyiptomiaknak a Nílus, az amerikaiaknak a Mississippi, úgy nekünk a Tisza a nemzeti tudatunkat, érzéseinket uraló folyó. Volt már akkora területű hazánk, hogy csakis hozzánk tartozott, ma öt ország területén, határán folyik, de azért magyar folyó maradt. Mesék, kedves esetek, virtusok, háborús és békés emlékek fűződnek hozzá, így erősítve fontos szerepét történelmünkben, magyarságtudatunkban. Legnagyobb költőink foglalták versbe, sőt nemzeti imánkba, a Himnuszba nevét. Kölcsey, Arany, Petőfi, Ady stb., stb. Aki látja, azt megragadja a füzes part, a madarak éneke, annak tudata, hogy őseink is arról jöttek hazát foglalni, amerről a Tisza ered. Ahogyan a folyónak megszabja mozgását a medre, úgy e vers is megpróbálja formai kötöttségeivel kordában tartani a Tisza keltette érzéseket, gondolatokat.

Téren és időn (át)folyó

*Keletről jössz, mint Árpád, hős vezérünk,
sziklákat aranyló homokká zúzva
rohansz a Kárpátokból le, élébünk,
partjaidon füzekkel koszorúzva.*

*Rejteket és életet adtál nekünk,
dalok, mesék hőségé magasodtál,
horda elé álltál, ha jött ellenünk,
vétkes béke után magyar maradtál.*

*Himnuszba foglalva örökre, neved
ragyog, mint fényes csillag tükröd felett.
Maradj mély medredben, ringasd csónakunk,*

*nyugalmat adj, halat, békés merengést:
feledtess múltat, mondj jövőt, szép mesést:
lesz újabb ezer év, boldog holnapunk.*

Szonettciklus a hazáról: Ha semmi, senki más, a haza megérdemli az ódai szárnyalást, különösen, ha a megtartó nyelvről, kultúráról, a dicső múlttól, a jelenről, jövőről, reményről faggatjuk történelmünket. Az újabb idők – korunk – már nem a véres küzdelmeket igénylik a hazafiaktól, hanem az építést, a békés munkát, hiszen az alkotáshoz nyugalomra, békére van szükség, nem a hazán belüli ki kit győz le kérdés eldöntésére, véres leszámolásokra, amelyeket mindig megszenvedte, megszenvedti a haza. A hét szonettből álló ciklus millióval is kiegészíthető volna, hiszen minden lélegzetvételhez illene a magasztos hangnem, amelyre már csak azért is szükségünk van, mert hazugok, csalók bizonygatják lehangosabban magyarságukat. A testvérharcok idejét is magunk mögött hagyhatnánk végre, hogy együtt vihessük, testvérként előre hazánkat egy élhetőbb, szebb jövő felé.

Szonettciklus a hazáról

I.

*Mindig büszke vagyok rád, Magyarország!
Nem csak azért, mert a tiéd lehettem,
Sokszor felém fordítottad az orcád,
Tőled nyert értelmet rontott életem.*

*Adtál szép szavakat szeretnem s gyászhoz,
Apám s anyámként őrizel örökkön,
Tétova lépteimet is vigyázod,
Meg ne botoljak báván rút rögökön.*

*Szívemen érzem sebeid fájását,
Sok vereséged hegedő vágását,
S hogy soha nem múlik Trianon átka...*

*A Kárpátok csak lelkedben birtokod,
Határon túl dalod hiába hallod...
De békélj meg e Medencébe zárva!*

II.

*Hagyd Trianont! Jövőd ma máshol írják,
Múltadra áment akkor csak hazudtak.
Nagy vereségünk győzelmüknek hívják...
Zárták előttünk s elfogytak az utak.*

*Mára miénk lett az idő, tér, az út,
A szégyen bélyege többé nem éget.
Nyerni tudunk bajunk fölött háborút,
Így elkerüljük örökre a véget.*

*Nem teszi rád kezét mohó hatalom,
Miatta nem gyötör aggodalom.
Csak gyengeségünk ronthat az erődön,*

*Civódásunk apasztja jó kedvedet,
Mit híred a világban megszenvedett,
Bár sokszor megcsodáltak már e földön.*

III.

*A tájba képzelem királyainkat,
Bölcs fejedelmeinket és a népet,
Karjukból az erő ahogy kisarjadt
Hazának megtartani e vidéket.*

Szent hőskké emelte őket kardjuk,
Csüggedt magyart is nagyvá tevő álom,
Európát védő hatalmas pajzsuk,
Amelynek őrsi emlékét sok várrom.

A régi szép idők... Haj! Ma mesék már;
Új nemzedékre az új feladat vár:
Hogy élünk, hírét vinni szét a földön,

S tegyék hozzá a szerzett érdemüket,
Kik látják, fény kápráztassa szemüket,
Hadd irigyeljék a magyart örökkön.

IV.

Időnk árján több faj egybemosódott,
Vérük vegyült az ősi magyar vérrel,
Kelet, nyugat mind összetalálkozott
E helyt, egynyelvűvé, egylelkűvé lett.

Részünk már ez a táj, belénk ivódott
Illata, színe, íze, hívó hangja
Vár vissza, léted bárhová sodródott,
Mint kis faludnak zengő nagyharangja.

Ódába nem csap át az elégia,
De itt gazdaggá lett a fantázia.
Bánattól öntsön bár ki a négy folyam,

Örömtől teljen tőlünk holdig az ég,
Magyarként megmaradnunk nem lesz elég.
Nézd a világot! Mint mi, más is olyan.

V.

Több kell annál, mint sirva vígan élnünk,
Különlegesnek és magyarnak hinni
A bánatból szőtt holnapot s képzelnünk,
Hogy jobb jövőnkre máris lehet inni.

Elandalodhatsz fajtád nemes múltján,
Ha mára magad jobbágya maradtál.
Így nem nyersz korty vizet jelened kútján,
Bűntől kiszáradt, testvérnek se adtál.

De szunnyad bennünk jó is egymás iránt,
Együtt találhatunk utunknak irányt.
Ha menni tudnánk és akarnánk rajta,

*A bénító szégyent rólunk levennék,
Újra erősek és dicsők lehetnénk,
Mert vérünket a büszkeségünk hajtja.*

VI.

*Miénk e nyelv két és fél ezer éve,
Benne megőriztük az álmainkat,
Küzdöttünk ajkunkon Isten nevével,
És a hazáért mondtuk el imánkat.*

*Történelem, nyelv, nemzet és kultúra,
Nép, izzadás, vér; magyar és nem magyar,
Erekként egy mederre, közös útra
Lelt, bár folyamunk lassítja sok kanyar.*

*Bántják, hiába gyötrik törvényekkel,
Kínálják nemzetünket más nyelvekkel,
Tudjuk, Urunk ebben megtartja létünk,*

*Azt is, hol a helyünk a nagyvilágban,
Ahol vagy élet, vagy végpusztulás van,
És míg szavunk magyar, csak addig élünk.*

VII.

*E kis haza ha már miénk egészen,
Erőnk legyen, szívünk is hozzá, óvni.
Nem kard kell már vagy véres jel az égen,
Csak munka, munka és nem meghatódni.*

*Vértől, könnytől e föld eleget ázott,
A négy folyó is megtelhetne tőle,
Sorsunk bűnünkért sokszor megalázott,
Élni tanulhatnánk végre belőle.*

*Légy tetteddel naggyá szülő hazádban,
Hisz' itt a föld fölött-alatt anyánk van,
Sírja is itt a sok millió hősnek,*

*Érdemes-é ontani vért, nem mérték,
Mert a hazájuk volt egyetlen érték,
Mit őriztek az utánuk jövőknek.*

Visszaidéznék: Az elégia és az óda hangjai szólalnak meg e szonettben. A száz éve született anyámra emlékeztem ilyen ünnepélyesnek gondolt hangnemben. Magam is arra haladok korommal, de nem akarom elveszíteni a fiúi státuszomat öregkori életemben sem, mert így megmarad az érzelmi fixpontom anyám mellett. Lehetett volna némi túlhajtott, ömlengő stílusban is megjeleníteni

az Édes alakját, de én így szerettem látni, vagyis mégsem lehetne másképp megrajzolni. A nagyon kötött szonettforma segít az öregkori ellágyuló érzelmeket is mederben tartani. Az is fölvetődhet majd az idő előre haladtával, hogy fognak-e az én gyermekeim valaha így felidézni, vagy el kell merüljenek mindennapi gondjaikban. Ez azonban végképp költői kérdés lesz. A jambusok mellett chorijambusok erősítik, nyomatékosítják az ünnepélyesség hangját / - v v - /. A tartalom erősítését az ölelkező rímek is szolgálják (az első 12 sor), míg az utolsó kettő páros rímű sor.

Visszaidéznék

*Száz októbere annak, hogy születél...
Fiad már vénen ünnepli a napját,
Ki rég elveszítette anyját, apját...
Most is fáj árvaságom, hisz' elmentél.*

*Simítsd le gyérülő hajú fejemről
Ezernyi gondomat, mint hajdan tetted,
Míg rájuk a megoldást meg nem lelted...
Minden baj menekült fáradt kezedtől.*

*Mintha magamra gondolnék, nem is Rád,
Gyermek szeretnék lenni, csak egyszer még,
Hogy lássam arcod, halljam hangod, mint rég;*

*Gyümölcsként ringni, mit megtart életfád.
Én is csak bűvös száz év felé megyek,
Vigázva, hogy mindig a fiad legyek.*

Emlékezz!: Szintén az öregkor érzelmvilágában kötünk ki, hiszen az érettségi találkozón már 70 évesek vagyunk. Ekkorra sok a halottunk, csalódásunk, eldőlték életünk legnagyobb kérdései, csak a csendes öröm törheti meg időnként az egyhangúságot. Minden napnak örülhetünk, minden percet ajándékként élhetünk meg, ha nem fáj valamin. A számvetést naponta elvégezzük: mire vittük, mire vihettük volna, ha jobb a sorsunk. Örülünk, hogy láthatjuk egymást, de megkönnyezük elhunyt társainkat. Elevenen előjön az ifjúkor, és egy pillanatra mai életünk fölé emelkedhetünk. Emlékezünk, mert az jobb énünket, életünket hozza vissza egy pillanatra.

Emlékezz!

*Halvány emlék, hogy voltunk kisdíákok,
Hisz' annak lassan hatvan éve lesz már...
Mohón csodáltuk a föltárt világot,
Kerestük benne, ránk milyen szerep vár.*

*Ha megtaláltuk, kedvvel eljátszottuk;
Ha rossz szerepet osztott ránk az élet,
A rendezővel úgyse háborúztunk,
Ha régi álmunk immár semmivé lett.*

*Most csak nézőként tapsolunk másoknak –
Mintha miénk lenne –, a szép álmoknak.
Örömmel nézünk szét, még itt lehetünk...*

*Mosolyban fürkésszük a kisdíakot,
Ki mára megjárta a nagyvilágot;
Holt társainkért fájó könnyet ejtünk.*

Borongás: Ebben is az öregedés, a végén következő elmúlás elégikus fájdalma zokog föl. Az egykor dicsőséget hozó kard már rozsdás, keresztte lényegül át a síron, amelyen halálmadár borzolja tollát, és az elmúlás visszafordíthatatlanságát hirdeti jelenlétével. A szélben borzolódó tollakkal, a lengő karddal még félelmetesebben fújja nótáját. Már nemcsak a halál hírnökeként szól, hanem a múlt dicsőségét is temeti. Így lesz oda minden küzdelmünk eredményével együtt az életünk. Hogy szomorú? Az, de van-e más vég?

Borongás

*Mint szélben földbe szúrva leng a penge,
idő és víz hizlal rozsdát az élén,
úgy gondolok a múltamra merengve...
Egykor szem káprázott villódzó fényén,*

*de már csak én hiszem, hogy jól harcoltam,
a régi emlék... Igaz se volt talán,
hiába gondolok rá meghatottan,
e kard csupán kereszt emlékem halmán.*

*Az énekünk is másként zengett akkor,
ma már hatalmába kerít az aggkor:
Nem áshatom ki hadba menni újra,*

*halálmadár kuvikol markolatján,
kinek dermesztő szél játszik a tollán,
s huhogva sírba indulómat fújja.*

Kövek közt: Az allegória tengelyeként a búzaszem és az emberi élet párhuzamos vonala vonul végig a képen. A magban egyként benne leledzik a jövő reménye, ha jó helyre veti a gondos gazda, de a bibliai eset lehetősége is, amikor nem az éltető talajra hullik. Adódik az emberi élettel összehasonlítható párhuzam, hiszen a mi életünk is efféle, nem mindig a magunk választotta utakon indul, sőt kevés eset az optimális. A nyitó és záró kép súlyos kövei pedig véglegesítik az átlényegülésünket: porból lettünk, porrá leszünk... Hogy az a búza ki-beteljesülésének célja? Kérdezzük meg a virágot, akar-e vázában elhervadni néhány nap után vagy inkább méhre vár, hozzon szerelmes üzenetet egy másik virágról; vagy gondoljunk a búzaszemre, amely sokasodni akar, de kövek közé kerül. Magunk is képbe kerülhetünk, ha utódok nélkül, tragikus sorssal változunk át az életből a halálba.

Kövek közt

*Malomkövek közt búzaszemként várom,
Mikor mozdulnak összetörni engem.
Nem iszom több fényt, harmatot a nyáron,
Porrá lényegül át az élő testem.*

*Pedig tenyérbe vett a vető gazda,
Lenne belőlem új levél, szár, kalász,
Ne hulljak el, ne is kerüljek gazba,
A serkenésem így nem követi gyász.*

*Sarjamból madarak lakmározának,
Vagy rajta emberek csodálkoznának:
Nézzétek, a magból milyen élet nőtt!*

*De kő komorlik körülöttem várva
Munkára. Be vagyok közéjük zárva,
Hogy csak liszté legyen bensőm mielőbb.*

Alul-fölül pokol: Illyés Gyula panaszkodott nyelvünk „elszikesedése”, vagyis az e hangok részarányának növekedése miatt. Megpróbáltam e hangok nélkül megírni egy szonettet. Íme! Mivel jóval kevesebb így a magas magánhangzó, a mélyekhez súlyosabb, tragikusabb téma illik, például egy földrengést is előidéző tűzhányó kitörése. A szonettformával szembeni követelményekre ráadásul az e kerülése is fölvetett nehezék, bár ha nem szólnék róla, talán nem tűnne föl az első sorok után a „hiány”. Bizonyára volt már része mindnyájunknak abban a „gyönyörűségben”, amikor nyelvi játék formáját öltötte a csupa e magánhangzójú szavakkal történő „mekegés”. Tényleg szörnyű, de e nélkül sem volna könnyebb, sokkal szebb a beszédünk. Kazinczynak például a gyöngyvirágra gondolva a *lengenyé* jutott eszébe a nyelvújításkor. A gyöngyvirág szebb hangzású. Gazdag nyelvünk számos alakváltozatot kínál, hogy elkerülhessük az e nem kívánt túlsúlyát. Például fel helyett föl, serből sör lett, fergetegből fürgeteg, fertelmes, förtelmes stb.

Alul-fölül pokol

*Tűzgolyót röpít, kormot okád a föld,
Ráng, riszál, hasad, gyűrődik mind az út,
Füstgomolyba fült a nap, fakult a zöld,
Híd roppant, s mi fogva volt, kiszabadult.*

*Lávatóba szikla hull a magasból,
Majd vulkán borít rá vastagon hamut,
Ördög tör világosra a föld alól,
Hangját holdig ordítván, robajjal fut.*

*Itt csodálja hamvadó világunkat,
Poklok kinjánál alig jobb sorsunkat.
Ám amikor jön tűzárt oltó áldás,*

*Csönd ül a tájon, víz mossa a hamut,
Zárja majd az Úr a pokoli kaput,
S földünk mind munkával, imával hálás.*

Múló karácsony: A legreménytelibb ünnep általában megérdemli az ódaian szárnyaló, minden gáton túláradó érzelmeket, természetesen az azok keretétül alkotott szonettformát is. Ez a karácsony azonban más: füsttel fojtogató a kalácsillat, rekedten szól az ének, a fény helyett csak üszök izzása lobban lidérces fénnel. A sár, a köd lehúzó lábat, lelket. A Megváltó nem ilyen fogadtatásra vár, nem is érdemlünk megváltást. A következő nemzedékek talán, ha valamit tesznek is sorsuk megváltozásáért. A múlt karácsony úgy megy el, mintha soha nem is akarna visszajönni, legalább is a fény, a megváltás. Szomorú, elégikus vég ez. Zeneileg szemben áll a tiszta rímű sorok végének összecsengése a belső, karácsonyi szép érzelmeket sárba taposó, köddel borító tartalommal: elmaradna – adna, sokára – asztalára, de a nagyon hasonló hangzású sorvégek is ilyen hatást keltenek: illat – villant, égre – végére, fiát – híját. Mintha több szavunk volna a negatív festéshez, mint a remény megjelenítéséhez. A fordított eredményhez azonban több ok kellene az optimizmusra.

Múló karácsony

*Füsttel keverten szállt a kalács illat;
A dal rekedt torkokból szólt az Égre;
Izzó üszökből csak halvány fény villant;
Ködben, mély sárban érünk év végére.*

*Elmúlt úgy, mintha végleg elmaradna;
Isten se küldi szenvedésre fiát
Ez átok földre. Özönvizet adna,
Hogy számon kérje emberségünk híját.*

*Nem érdemlünk mi megváltást soha már,
Jót cselekedni mindnyájunk másra vár.
Sírsz sárban, ködben szebb időt remélve,*

*Amely csak másoknak jön el sokára,
Ha sok jót tesznek koruk asztalára...
Azt a karácsonyt mi nem érzük élve.*

Kazinczy: A szonettforma követésével a magyarországi elterjesztését végző mester előtt kívánok tisztelegni. Ő írta az elsőt, amely elfogadható, a szabályokhoz szorosan alkalmazkodva: Az én boldogítóm. Ha Csokonai és Farkas Károly gyenge próbálkozásait nem számítjuk, valóban ő az első, aki e fölöttébb nehéz formában is megpróbált maradandót alkotni. Lelkesen követte a német irodalmi vitát e formáról, és Bürgernek adott igazat, aki fölújította a petrarcai szonettet. Az inkább irodalomszervező, nyelvújító küzdelmet folytató Kazinczy szeretett volna vagy két tucat jó szonettet

írni, amelyekkel halhatatlanná vált volna meglátása szerint. Csak nyolcat írt, mégis halhatatlanná lett, ha nem is e versforma által. E vers rímképlete: *abba abba cdc ddc*. Ronsard-i részben, az utolsó tercina inkább az ölelkező rímhez igazodik. A róla szóló versem rímképlete: *abab cdcd eff egg*, vagyis shakespeare-i képlet nagyobbbrészt, ügyelve arra, hogy háromféle rímképlet is megvalósuljon: kereszt, ölelkező és páros. Természetesen követve a 11 szótagos, jambikus sorok követelményét, és talán sok más egyéb „előírást” is.

Kazinczy

*Zászlónkra tűztük jó neved, te mester,
Magasra tartva fényben megfüröszünk,
Ne kössön gúzsba évezrednyi este,
Sötétből végre nemzetként kijöttünk.*

*Érzésben, nyelvben egyesült e nemzet,
Tudás felé utat veled találtunk,
Mi szép, mi jó kérdésben is a kezdet
Voltál, veled csak jó oldalra álltunk.*

*Te tudtad már, hogy iskolát kell adni
Nemes, paraszt vagy hitben eltérőknek,
Váljék mind polgárrá magyar jövőnknek.*

*A nemzetünk csak így lett forradalmi...
Dicső Halmod szemünkben Himalája,
Követni büszkén térhetünk alája.*

A Comenius Társaság tagjaként évente adok egy, néha két esszét a Bibliotheca Comeniana kötetbe, amelyet Társaságunk jelentet meg. Eddig minden írásom névadónk munkásságát, annak egy-egy szeletét dolgozta föl. A magyar nevelés-oktatás története elképzelhetetlen nélküle, így magasztalása az érzelmi lírát is megszólaltatja a vele foglalkozóban. Így „követtem el” a róla szóló szonetteket, amelyek rímképletével a shakespeare-i szonettekhez igazodtam némi módosítással: a shakespeare-i rímképlet általában: *abab cdcd efe fgg*. Az itt olvasható szonetteké: *abab cdcd eff egg*. Ez apró tényeknél fontosabb az, hogy Comenius magyar gyökerekkel rendelkezett, felmenői Szeges nevet viseltek, Nyugatra, Morvaországba kerültek. Comenius kora leghíresebb pedagógusa, tudósa lett, akit az ellenreformáció idején mint protestáns püspököt, a Cseh Testvérek Társaságának tagját üldözték. Műveit latinul, csehül és németül írta, de magyar gyökerét soha nem tagadta. Sárospatakon iskolát teremtett, több Szeges nevű diákot hozott a nagy hírűvé többek között általa is lett kollégiumba, ahol anyagilag más szegény diáknak is segítette tanulását. Gondolatai, érzelmei európeér voltát mutatták, így üldözötként a kontinens volt hazája.

Comeniust idézve

*Hadd képzeljelek el, milyen lehettél
Gyermekként, ifjan vagy felnőtt korodban;
Keresve célt az úton mint mehetél,
Világod hogy megismerhetnéd jobban.*

*Látták gyarló emberi voltod akkor,
Vagy csak mint napba néztek hunyorogva,
Kiket gyötört együtt veled a vad kor
Nagy háborúktól megszorongatva?*

*Külsőddel egy voltál a többiek közt,
Nem fogtál másként tollat, egyéb eszközt,
De halhatatlan gondolattal áldva,*

*Cseh, morva és magyar lélekkel fűtve,
Uradtól nyert célok felé lendülve
Jövőben jártál soha meg nem állva.*

Coménius, hazáidban bujdosó!

*Coménius! Hazád a könyv világa,
Amelyben hit, tudás és fény az élet.
E szellemországodnak nincs határa,
De földidét botod hegyével éred.*

*Hiába álmodsz szép hazát másoknak,
Elméd, élted, időd köztük fölosztva,
Ha vendég vagy csupán a városokban,
S tőlük függ, jut-e majd italra, kosztra.*

*Pedig neked lett volna honból három:
Magyar szülőkkel, morva otthonoddal,
Latin, német, cseh nyelvű gondolattal*

*Átléptél könnyedén minden határon.
A végleges hazát mennyben találod,
Amelyre ítélte életed s halálod.*

Körmendi és Rideg: A Kunság „fővárosában”, Karcagon hangzott el először az Ifjúsági Házban a magyar kultúra napját ünneplők előtt, ahol bemutatták Rideg István Körmendi Lajos életművéről szóló trilógiájának második kötetét (Körmendi Lajos világa) 2014. január 23-án. Ajánlóbeszédem végén olvastam föl. Körmendi a Kunság legjelentősebbnek tisztelt írója-költője, akit Rideg István tart leginkább a kunságiak emlékezetében értő, lelkes, fáradságot nem kímélő, áldozatos

munkájával. Tartalmilag e tény áll a vers tengelyében, formailag pedig az akrosztikon költői játékkal kiegészülve a szonett. Műfajilag a panegyricus, óda, elégia jegyei közül hordoz néhányat.

Körmendi és Rideg

*Öles betűkkel írva tiszta neved,
Rólad szólunk ez ünnepet megáldva.
Messze kerested gyökerét fajtádnak,
Elmentél, bár tudtad: e földbe' leled.*

*Nemcsak a táj vonz ide. Hű szívekkel
Dolgos és „vasfejű” népe megejtett,
Itt zárt szívébe és el nem felejtett.
Látod, idéz szép szóval, énekekkel.*

*Rád így jutott a krónikás szerepe,
István, a munka legnagyobb szelete,
De mindig győzted lélekkal, megáldva*

*Előhívni Lajos kunos szellemét,
Gazdag munkásságát, szilárd jellemét.
Így ketten vagytok egy könyvbe bezárva.*

Ady temetve is él: Nem szorul Ady az én védelmemre, de én arra igen, hogy megerősítést nyerjek tőle, amikor a „ki az igaz magyar” kérdés gyötör. Arany Jánostól is tudom, hogy „Nem elég csak emlegetni, / Tudni is kell jól szeretni, / tudni bölcsen a hazát.” Szerinte is több kell a hazafisághoz, mint amennyit a haptákoló, díszmagyarba öltözött, csak magyarkodni tudók képesek adni a hazának. Ady közöttük találta meg az „égig nyúló gizgazok”-at, a haza testén élőködő dzsentriket, akikre nem szabad az ország sorsát, irányítását bízni. Háborúba, pusztulásba sodorták az országot. Kétségbe vonták Ady magyarságát, mert az ő Magyarországot bírálta, ostromozta, és egy újabb tisztítóüzet vizionált Mohács után, amelynek eredményeként egy élhetőbb, demokratikus haza születik meg. Halni természetesen nyáron sem jó, de van valami sorsszerű az ő téli halálában: remény nélkül, vesztes háború után, szörnyű béke előtt elmenni, a haza sorsán lendíteni semmit sem képesen lehunyni szemét, a sors igazságtalansága vele szemben, aki irodalmat, nyelvet, társadalmi szemléletet, értékrendet újíttott, január 27-én pedig teste átlényegült, szelleme pedig tovább biztatja a hazafiakat cselekvésre, aggasztja a hazát zsákmányszerzés helyévé alacsonyítókat. Ők Adyt buja, iszákos alakként szeretnék látni irodalmunk palettáján, de ők az „ezer vakond”, akik nem tudnak gátat túrni a nagy költő elé, mert átlépi, mint József Attila „e mai kocsmán, az értelemig és tovább.”

*Ady temetve is él
(1877. november 22. – 1919. január 27.)*

*Nem jó halni a téli nagy fagyokban,
Lent hallgatni, papod miként könyörög,
Mint üt zajt a koporsón a jeges rög,
Amit hagyta, azon hogy civakodnak.*

*Magyar véred nem csak a kórtól forrott.
Sok önjelölt Krisztus fölhevítette,
Nagy háborúkba hazánkat bevitte,
Szép nagy szemed miatta vérben forgott.*

*Jól láttad: fajtánk makacs, önvészélyes,
Hazánk ezért ma se hosszú, se széles.
Magyart nem tudtál ömlengve szeretni,*

*Közétek álltak égig érő gazok,
Akik nem díszvirágok, ma is azok...
Verni csak ostor szavaiddal, verni!*

Irodalom

KOVÁCS-SZERDAHELYI 1992.

Kovács Endre – Szerdahelyi István: Szonett. In: Világirodalmi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1992. 644–652.

RÁCZ 2010.

D. Rác Magdolna: Egy kortárs tanár-író adománya a Jósa András Múzeumnak. Halászi Aladár életútja. [A contemporary teacher-writer's donation to the Jósa András Museum. Aladár Halászi's life.] *NyJAMÉ* LII. 2010. 349–358.

HALÁSZI Aladár

e-mail: halaszi.aladar@hotmail.com

D. RÁCZ Magdolna

Jósa András Múzeum
H-4401 Nyíregyháza
Pf. 57

e-mail: damne@jam.nyirbone.hu

Aladár Halászi's sonnets in the Literary Collection of the Jósa András Museum

It is difficult to write a sonnet, this is a special skill, this is an art. Aladár Halászi has got all the knowledge and talent necessary for creating such poems.

The name of the author must be familiar for the friends of literature reading our annual. This is not surprising given that I wrote about the life of teacher-writer Aladár Halászi in the 2010 volume. He is a tireless artist who still continues his work with the same enthusiastic mood. Halászi has been presenting his manuscripts to the Literary Collection of the Jósa András Museum. We continuously receive his studies, publicism, poems, haikus, aphorisms.

There is a great number of sonnets among his poems. In the history of literature we first find sonnets in the first half of the 13th century. However, it is Francesco Petrarca who is considered to be the father of the sonnets, who wrote his works in the 14th century. The Petrarchan sonnet includes two four-line strophes and two tercinas (three-line strophes), the rhyme scheme is *abab abab cdc dcd*. In the 16th century French poet Pierre de Ronsard wrote his sonnets with rhyme scheme *abba abba ccd eed*. Another classical virtuoso of sonnets was William Shakespeare. He changed the order of the rhymes: *abab cdcd efef gg*, and also the digitation: he wrote in special strophe only the two last, rhyming lines, thus emphasising the point. All the later innovations keeping the traditions can be traced back to the pattern of the Petrarchan or Shakespearean sonnets.

Aladár Halászi's sonnets follow traditional forms. They reflect a large scale of emotions, thoughts: patriotism, love, grief, passing away, salute to the ideals. We are lucky to receive these writings enriched by the own thoughts of their writer. It is a rare occasion that a poet shares with his readers his thoughts inspiring his writings.

Aladár HALÁSZI

e-mail: halaszi.aladar@hotmail.com

Magdolna D. RÁCZ

Jósa András Museum

H-4401 Nyíregyháza

Pf. 57

e-mail: damne@jam.nyirbone.hu